

ŽENSKE IN "ŽENSKI ROMANI"

Andreja Pleničar, Knjižnica Mirana Jarca, Novo Mesto

UDK 028:316.346.2
316.346.2:028

Povzetek

V članku je napravljena analiza bralnih uspešnic na oddelku za odrasle v Knjižnici Mirana Jarca v Novem Mestu in najboljših bralcev/bralck. Knjižnice bi se morale zavedati, da s ponujanjem bralnih uspešnic prispevajo k utrjevanju stereotipnih razmerij med moškimi in žensko v družbi, ki jih povzemajo t.i. "ženski romani".

UDC 028:316.346.2
316.346.2:028

Summary

In the article an analysis of reading hits and best readers in the Department for adult readers of the Novo Mesto public library Miran Jarc has been done. The so called "women novel" has been studied which fosters stereotype relations between men and women in the society. When such novels make a great deal of a library's reading hits, the library should realize that it helps developing these stereotypes.

Zaposlena sem v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Po normativih in standardih za splošnoizobraževalne knjižnice (SIK) spada knjižnica v drugo skupino po velikosti, ki je namenjena območju od 50000 do 100000 prebivalcev. Je regijska knjižnica in pokriva območje Dolenjske. Knjige prejema z obveznim izvodom, darom, zamenjavo in nakupom. Knjižnica ima naslednje oddelke izposoje: Oddelek za mladino, Študijski oddelek, Oddelek za odrasle, Potujočo knjižnico in Mrežo.

V nalogi se bom osredotočila na Oddelek za odrasle zaradi namembnosti gradiva, ki ga izposoja, to je predvsem knjižno gradivo za razvedrilo in prosti čas. Naslednji razlog, ki me je navedel k temu in ni tako zanemarljiv, je ta, da ima edino ta oddelek avtomatizirano (računalniško vodeno) izposoje gradiva in s tem tudi najbolj pregledno in natančno statistiko glede izposoje gradiva in strukture bralcev. Celoten knjižni fond oddelka v letu 1994 obsega 28825 knjig. Gradivo pridobiva oddelek največ z nakupom. Vpisanih bralcev je bilo do avgusta istega leta 4826. Oddelek za odrasle je dislociran od matične (upravne) zgradbe, a je lociran v jedru mesta.

Oddelek za odrasle je namenjen kar najširšemu krogu bralcev (do pred kratkim se je imenoval Ljudska knjižnica) in ima v svojem fondu literaturo, ki bi jo lahko opredelili kot poljudno. Razmerje med strokovno literaturo in leposlovjem je v korist slednjega 1:3. Isto razmerje velja približno tudi za razmerje med obiskovalci in obiskovalkami knjižnice, v korist žensk. Za primerjavo: Med obiskovalci in obiskovalkami Študijskega oddelka je razmerje uravnoteženo, kar je povezano s knjižničnim fondom, ki je namenjen predvsem študiju, raziskovalnemu delu, izposoja gradiva pa je vezana predvsem na formalno izobraževanje od osnovnošolskega do visokošolskega študija. Struktura obiskovalcev / obiskovalk tukaj bolj sledi spolni strukturi izobraževalnih institucij v občini. Pri analizi najboljših bralcev / bralk in najbolj branih knjig na Oddelku za odrasle se je pokazalo, da so bralke v veliki prednosti po številu obiskov v knjižnici, najbolj brane knjige pa so bestsellerji, ki jih lahko brez slabe vesti imenujemo tipični ženski romani, če seveda izvem dve čtivski deli (Kocbek, Cankar), ki sta zašli med prvih 20 uspešnic, ker jih srednješolci / srednješolke pač niso mogli dobiti v zadostni količini na ostalih oddelkih knjižnice in v šolskih knjižnicah (premalo izvodov). Iz izmenjave profesionalnih izkušenj z ostalimi oddelki tipa ljudskih knjižnic lahko trdim, da je situacija v veliki meri podobna, če že ne identična, v vsej Sloveniji. V nalogi bom skušala odgovoriti na vprašanje, kdo so ali kakšne so karakteristike tipične bralke in kaj jim nudi tipičen ženski roman.

1. Značilnosti bralk/bralcev na oddelku za odrasle knjižnice Mirana Jarca Novo Mesto

1./I Struktura bralcev/bralk

1./I.a Po spolu in starosti v obdobju od 1.1.1994 do 30.6.1994

spol	starost	št. bralcev
Ž/M	pod 15	507/185
Ž/M	15-20	3631/958
Ž/M	20-60	5526/1701
Ž/M	nad 60	547/255
skupaj:		13310

1./I.b Po spolu in statusu v obdobju od 1.1.1994 do 30.6.1994

spol	status	št. bralcev
Ž/M	ciciban	6/0
Ž/M	učenec	894/343
Ž/M	dijak	3510/899
Ž/M	študent	1303/349
Ž/M	upokojenec	680/277
Ž/M	zaposlen	3818/1231
skupaj:		13310

1./II. Struktura najboljših bralcev/bralk

1./II.a Po spolu in starosti v letu 1993

spol	starost	št. (naj)bralcev
Ž/M	pod 15	2/0
Ž/M	15-20	7/1
Ž/M	21-25	9/3
Ž/M	25-30	1/1
Ž/M	30-35	2/2
Ž/M	35-40	3/0
Ž/M	40-45	2/0
Ž/M	45-50	1/0

spol	starost	št. (naj)bralcev
Ž/M	50-55	2/0
Ž/M	55-60	2/0
Ž/M	60-65	0/2
Ž/M	nad 65	2/

Med najboljše bralce/bralke je zajetih le prvih 44, ki so obiskali knjižnico v letu 1993 od 46-krat do 34-krat ali povprečno trikrat mesečno.

1./II.b Po spolu in statusu v letu 1993

spol	status	št.(naj)bralcev
Ž/M	učenec	2/0
Ž/M	dijak	9/2
Ž/M	študent	4/2
Ž/M	zaposlen	13/5
Ž/M	upokojenec	5/2
skupaj:		44

1./III Analiza

Primerjava med strukturama vseh obiskovalcev/obiskovalk po spolu in statusu ter po spolu in starosti v obdobju od 1.1.1994 do 30.6. 1994 in najboljših bralcev/bralke v letu 1993 po istih kategorijah, kaže na zanemarljivo majhno odstopanje v sestavi. V bistvu ena struktura podira drugo.

Med prvih 22 najboljših bralcev se je uvrstilo 17 žensk in 5 moških, med prvih 44 pa 33 žensk in 11 moških. To pa potrjuje tudi splošno razmerje med bralci in bralkami.

Mnogo žensk strastno uživa v branju romanov, veliko bolj kot bi lahko trdili o moških. Zdi se, da so z romani kar zasvojene. Kot je rekla pisateljica Rachel Billington: "Ženske berejo romane. Ženske potrebujejo romane. Moški tudi, vendar samo inteligentne. Oni berejo dobre knjige. Ženske, celo tiste, ki imajo možgane nabrušene kot britev, pa nikoli ne nehajo hrepeneti po Pravem romanu, pravi čustveni katarzi." (Guardian, 5. oktober 1981) In ne le, da jih ženske berejo; pisanje romanov je eno izmed redkih področij umetnosti, kjer so ženske enakovredne moškim." (citirano po Coward, R.: Ženska želja.-Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 157) Da to velja tudi za Oddelek za odrasle Knjižnice Mirana Jarca, bom statistično podprla z najbolj branimi knjigami. Najboljše bralke so pretežno ženske, najbolj brane knjige pa izrazito ženski romani.

Žal je kriterij za najboljšega bralca/bralco število obiskov na Oddelku za odrasle in ne število izposojenih knjig. Za analizo sem uporabila podatke, ki jih je delno obdelal že računalnik po programu za izposajo in obdelavo gradiva v splošnoizobraževalnih knjižnicah, z imenom VIR. Ta program pa ima po mojem mnenju, vsaj kar se statistike tiče, kar nekaj pomanjkljivosti glede uporabnosti. Po pravilniku knjižnice je rok izposoje gradiva na dom 14 dni. Po tem roku je možno knjige podaljšati za naslednjih 14 dni. Izjemoma, če po gradivu ni povpraševanja, pa še enkrat za isto število dni. Računalnik vodi podaljšane knjige kot novo izposajo, kar pomeni, da bi se teoretično lahko uvrstil med najboljše bralce tudi nekdo, ki bi si stalno izposojal isto knjigo, (jo vrnil le za dan ali dva, da bi zadostil pravilom in si jo ponovno izposodil) naprimer razprodan srednješolski učbenik, slovar tujega jezika itd. Naslednja pomanjkljivost je ta, da si bralci/bralke izposojajo različno število knjig na en obisk v knjižnici. Najbolj pogosto so to 2-3 knjige, saj imajo možnost podaljšanja gradiva tudi po telefonu, če jih ne utegnejo prebrati v roku, ni pa jim treba premagovati fizične razdalje od kraja bivališča do knjižnice, ki je ena izmed najbolj pogostih ovir za (ne)obiskovanje knjižnice. Spet predpostavljam, da lahko pride med (naj)bralce nekdo, ki stanuje blizu knjižnice in si izposoja po eno knjigo, ki jo vrača takoj, ko jo prebere. Glede na naše podatke se (naj)bralec/(naj)bralka oglasi v knjižnici približno trikrat mesečno. Če si izposodi po eno knjigo, so to tri knjige mesečno. V primeru, da si drug bralec izposoja po 2 knjigi na obisk in ju vrača v dogovorjenem roku, so to štiri knjige mesečno. Taka je pač zanesljivost podatkov, ki so na razpolago. Kljub temu bom tvegala in rekla, da so to najbrž prej izjeme kot pravilo. Strukturi podatkov, kot sem že omenila, med obiskovalci v prvi polovici 1994 in med najboljšimi bralci/bralkami v letu 1993 se dovolj dobro pokriva, da lahko verodostojno postavim določene zaključke.

Podatke za obiskovalce/obiskovalke v prvi polovici tekočega leta je grupiral računalnik, tako v največjo skupino v starostno obdobje 20-60 pade največ uporabnikov/uporabnic, saj je tudi starostni razpon grupe, ki jo zajema največji (v primerjavi s starostjo od 15-20). Starostno grupiranje se je ravnalo po statusih (učenec, dijak, zaposlen, upokojen, študente pa so pozabili).

Pri najboljših bralcih/bralkah pa sem za vsakega posameznika/posameznico izpisala starost in jih grupirala v manjšem razponu (po pet let) od 15 do 65 let. Tako sem prišla do tipa najboljše bralke/obiskovalke knjižnice, ki je zaposlena (Glej tabelo: struktura najboljših bralcev v letu 1993 po spolu in statusu) in je stara od 23 do 26 let.

Starost zaposlenih najboljših bralk:

starost	št. bralk
23-26 let	5
30-35 let	2
35-40 let	3
41-45 let	2
49 let	1
skupaj:	13

Naslednji tip najboljše bralke, ki sledi zaposleni, stari od 23 do 26 let, je dijakinja.

Naslednja pomanjkljivost v statistiki programa VIR je, da ne morem ničesar reči o izobrazbi prav največje skupine najboljše bralke, zaposlene in stare od 23-26 let. Da ne bom krivična do programa VIR, naj rečem, da tudi obrazec za statistiko, ki jo je izdelal NUK za vodenje mesečne statistike za splošnoizobraževalne knjižnice, ni prav nič boljši. Vsebuje kategorije kot: zaposlen pod 18 let, zaposlen nad 10 let, itd..., seveda pa ne izobrazbe obiskovalca. Pri izposoji knjižničnega gradiva, svetovanju in oblikovanju nabavne politike si s tem res lahko pomagaš. Pri selektivni diseminaciji informacij, kot se učeno imenuje vsakemu uporabniku/uporabnici primerno gradivo glede na njegove zmožnost/zahtevnosti, (ni)so podatki o tem, ali je nekdo upokojenec ali zaposlen v veliko pomoč.

2. Zaposlene ženske

2./I Položaj ženske v družbi/družini

"Delež žensk med zaposleno populacijo je v Sloveniji eden najvišjih v svetu, kar pomeni, da je v Sloveniji zaposlena pretežno vsaka odrasla ženska. Struktura zaposlenosti žensk glede na panoge gospodarstva in glede na položaj na delovnem mestu je izrazito neugodna." (Ferligoj, A., Renner, T., Ule, M.: Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločna". - Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1990, str. 5).

Za občino Novo mesto velja podobno, saj je delež zaposlenih žensk v skupnem številu zaposlenih po podatkih iz leta 1992 od 44% do 46,9%, medtem ko je razmerje med ženskimi in moškimi spolom 51,1% proti 48,9%. Ženske v Sloveniji vstopajo v segment javne sfere življenja skozi zaposlitveno sfero, medtem ko jim je politični segment javne sfere odtegnjen iz različnih

vzrokov. In spet nekaterim bolj in drugim manj. Če se poslužim posploševanja, proti kateremu sicer nastopam, ženske pri nas v večji meri realizirajo svoja življenja v zasebni in socialni sferi (skrbstveni), če upoštevam moderno delitev, ki med javno in zasebno sfero umešča socialno sfero.

Po 2. svetovni vojni se je v Jugoslaviji verjelo, da bosta osvoboditev in enakopravnost žensk avtomatično prinesli zaposlovanje žensk, čeprav je šlo najbrž le za "zagotovitev pametnega prispevka ženske delovne sile" pri obnovi porušene domovine in hitrejšem gospodarskem razvoju ali kakor pravi Aleksandra Kollontaj: "V fazi diktature proletariata ni naša naloga, da dosežemo popolno enakost med spoloma, temveč da zagotovimo pameten prispevek ženske delovne sile ter uredimo ustrezen sistem državnih ustanov materinskega varstva.

V kapitalističnem sistemu, ki gradi na inštituciji privatne lastnine, ki je neločljivo povezana s privatno potrošnjo nuklearne družine, je ženska obsojena na neproduktivno delo v družinskem gospodinjstvu. Tudi če meščanske vlade v kapitalističnih deželah sedaj izražajo pripravljenost priznati ženskam formalno-juridično enakopravnost in druge miloščine, njihova osvoboditev vendar ni mogoča. Kajti primer sovjetske republike kaže, da se samo z načelno spremembo vloge ženske v produkcijskem procesu in s tem tudi na vseh siceršnjih družbenih področjih lahko ustvari fundament za osvoboditev ženske." (Kollontaj, A.: *Ženska v socializmu*.-Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS : Republiška konferenca ZSMS, 1982, str. 150) Žal pa je bila realnost drugačna. Mojca Dobnikar je v uvodu v isto delo zapisala: "Izkoriščanje ženske ni bilo odpravljeno, nasprotno, osnova zanj se je razširila: ne samo s tem, da se je obremenitev ženske podvojila (delo v produkciji ob gospodinjstvem delu in vzgoji otrok, kajti socialnih ustanov, ki bi prevzele ti dve funkciji je bilo zelo malo), temveč je ob tem rojevanje otrok prinašalo skrajno fizično izčrpavanje." (ibid., str. 9) Natančno to pa ugotavljajo avtorice tudi za Slovenijo: "Zdi se, da se posledice silne obremenjenosti ženske populacije v Sloveniji že kažejo, in sicer kot kronična izčrpanost (Boh 1983), kot neinformiranost, nevednost in apatičnost." (citirano po Ferligoj, A., Renner, T., Ule, M.: *Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločna"*.-Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1990, str. 6)

Predvidevam, da tudi najboljše bralke (zaposlene stare od 23 do 26 let, s temi se v nadaljevanju ukvarja moja naloga) preživljajo dvojno obremenitev, v službi in v družini. V zadnjem času imamo priliko prebirati in poslušati o občutkih pomembnejših Slovenk, kako doživljajo svoj spol v delovni sredini in v družini, kako usklajujejo kariero in družino. Vse bolj ali manj potrjujejo predsodke in stereotipe glede spolne delitve dela. Dr. Barica Marentič Požarnik, profesorica pedagoške psihologije na Filozofski fakulteti Ljubljana, navaja izrek: "Za vsakim uspešnim moškim stoji ženska, ki ga podpira; za vsako

uspešno žensko stojijo trije moški, ki jo vlečejo nazaj." (Mulej, N.: Ženska na poti k sebi.- Ljubljana : Tangram, 1992, str. 104) Ana Berglez-Volk, dipl. ekonomistka, izvršna direktorica Zlatarne Celje, citira Ichiko Ishibara, japonsko direktorico, kakšna mora biti ženska, da uspe: "Misli mora kot moški, ravnati kot ženska in garati kot žival..."(ibid., str. 102) In Neža Maurer, književnica in novinarka pravi o svojem položaju: " Kritiki se redko temeljito in iskreno lotevajo ženske poezije." (ibid, str. 101)

Precej podobnih izjav je zabeležila v svojem delu Moški, ženske Manca Košir. (Košir, M.: Moški, ženske.- Ljubljana : Mihelač, 1993) Ženske na odgovornih položajih v službi so seveda izpostavljene večjim pritiskom, malo verjetno je, da spadajo tudi najboljše bralke med le-te. Prav verjetno pa je, da imajo nižji zaslužek, če delajo v tradicionalno ženskih poklicih (skrbstveni, pedagoški in podobno), kot bi ga imele glede na izobrazbo, če bi delale v nefeminiziranem poklicu. Spolna diskriminacija je prisotna, čeprav se govori o njej zavito v celofan ali zgolj kot o posameznih primerih ali skozi usta drugih (citati). Prežema celo družbo in morda je že tako vsakdanja, da je še opazimo ne več.

Bolj kot sam pojav jedrne družine je za moderno družino značilno, da proizvodno oziroma ekonomsko ovrednoteno delo poteka zunaj družine (poklicno delo, mezдно delo). Delo v družini (gospodinjstvo, ukvarjanje z oskrbovanjem in vzgojo otrok) pa izgubi ekonomsko ceno in vrednost, torej sploh ni priznano za "pravo delo". (Ferligoj, A., Renner, T., Ule, M.: Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločna".- Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče , 1990, str. 15) Aleksandra Kollontaj ni bila edina, ki je gospodinjstvo kratkomalo proglasila za "nepotrebno izgubo energije" (Jalušič, V.: Dokler se ne vmešajo ženske....-Ljubljana : Krt, 1992, str. 116), klasiki marksizma so prav tako videli gospodinjstvo kot neproduktivno delo, ker ne ustvarja nove vrednosti.

Če se imamo meščanski družbi zahvaliti za ločitev med javno in zasebno sfero, je zanjo še veliko bolj simptomatična invencija zasebnosti, pa ne katerekoli, ampak družinske zasebnosti. In ta je v veliki meri prostor realizacije življenj žensk. "V odgovoru se nagibamo k tezi, da je konstituiranje družinske zasebnosti predpogoj in ne posledica "rojstva otroštva", da je bilo v družinski zasebnosti možno otroštvo v modernem pomenu, je bila predhodno potrebna interpelacija ženske v mater." (Renner, T.: Razmerje med javno in zasebno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti: doktorska disertacija.- Ljubljana, 1992, str.108).

"Družinska zasebnost s svojo prostorsko obliko vred postaja simbolni, imaginarni in realni prostor ženske kot soproge in matere. Ne torej ženske novoveškega, racionalnega individua, temveč ženske, ki je bila pripravljena odreči se svoji individualnosti v korist "pomembnih drugih", ki svojo indi-

vidualnost nenehno investira v druge na povsem predracionalen način: s pomočjo emocije, erosa in karitasa, vendar tudi na način, ki bi mu rekli način "zamolčane, potlačene racionalnosti": z odlaganjem realizacije (seksualne) želje, z emotivnim izsiljevanjem, s pozicijo žrtve." (ibid., str.110)

"Če se podedovane predstave o družbenih vlogah moških in žensk ne bi tako dobro ujemale s funkcionalno delitvijo na javno in zasebno sfero, z družino kot osnovno celico zasebnosti, potem se tradicionalni vzorci ne bi tako trdno vsidrili v modernih družbah." (Ferligoj, A., Rener, T., Ule, M.: Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločna".- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1990, str. 15) Spolna delitev dela v družini ostaja nespremenjena, v najboljšem primeru so ženske deležne pomoči parterja, hčera ali mater pri varstvu otrok ali gospodinjskih opravilih. Nadi Mulej se v že omenjem delu Ženska na poti k sebi zapiše nasvet, naj zlikamo kakšen kos perila manj, saj ne bo nihče opazil in si vzamemo (ukrademo) trenutek časa zase. (Mulej, N.: Ženska na poti k sebi.- Ljubljana : Tangram, 1992)

"Neplačano družinsko delo žensk si prisvajajo moški takorekoč kot naravni dar, s poroko. S tem, ko ženske sprejmejo to delo, postanejo ekonomsko nesamostojne. Tudi če se zaposlijo, se s tem veliko ne spremenijo. Njihov zaslužek je le dodatek k družinskemu proračunu in njihovo poklicno delo je manj vrednoteno kot delo zaposlenih moških." (Ferligoj, A., Rener, T., Ule, M.: Ženska, zasebno, politično ali " ne vem, sem neodločna.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1990, str. 16)

"Medtem ko moškimi zasebnost, družina, pomeni prostor vračanja v relativno nepotvorjeno sfero človeškega bivanja in prostor individualnega samorealiziranja, pa ženskam pomeni permanentno obveznost in največkrat muko nenehnega pregananja entropije vsakdana (v gospodinjskem delu)." (ibid., str. 18)

Zaposlene ženske so torej podvržene dvojni obremenitvi, ker naj bi veljajo tudi za skupino najboljših bralk (zasposlene, stare od 23 do 26 let). O njihovem zakonskem stanu nimam podatkov, a tudi v primeru, če niso poročene, so vpletene v gospodinjska dela kot hčerke, ki pomagajo svojim materam. Študije Mihovilovića o prostem času prebivalcev Jugoslavije (1972) so odkrile, da na način porabe prostega časa "odločilno vplivajo spol, višina povprečnega dohodka na gospodinjstvo in socialno poreklo;"...."Čeprav poraba prostega časa žensk varira z njihovim socialnim poreklom, stopnjo izobrazbe, fazo v življenjskem ciklu in velikostjo družine, pa predstavljajo dokaj homogeno skupino glede prostočasnih aktivnosti ali bolje rečeno v aktivnostih izven delovnega mesta. Vrstni red aktivnosti, s katerimi se ukvarja zaposlena žena med tednom, je naslednji: delo (420 min.), spanje (428 min.) približno po eno uro porabi za čiščenje, kuhanje, hranjenje, gledanje TV, skrb za otroke; od tričetrt ure do pol ure za pot na delo, osebno higieno,

pranje, likanje, nakupovanje. Ob nedeljah se situacija bistveno ne spremeni,"... (Sadar, N.Č.; Moški in ženske v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1991, str. 93)

Prav nič čudnega, da so ženske 5 krat bolj nezadovoljne z delitvijo dela v družini kot moški (ibid., str. 152)

Nezadovoljstvo žensk s položajem v družini/družbi vodi pogosto v različne odvisnosti (zasvojenost s tabletami, sprekomernim hranjenjem ali stradanjem, alkoholom, cigaretami, itd...) Značilnost teh odvisnosti je, da so prikrite, saj so ženske odvisnosti spolno stigmatizirane. (dvojna morala).

"Ženski socializacijski vzorec prinaša štiri temeljne značilnosti, ki jih moramo prav pri vprašanju odvisnosti še enkrat omeniti:

1. Posameznica prepozna samo sebe prek tesnih odnosov z drugimi ljudmi.
2. Oseba postavlja lastne potrebe za potrebe drugih ljudi.
3. Nizka samozavest ženskam preprečuje, da bi iskale prostore, v katerih bi lahko zadovoljile lastne potrebe, in jih spodbuja v iskanju krivde za stvari, ki gredo "narobe", v lastni notranjosti.
4. Prepoved izražanja jeze povzroča, da se ženske v konkretnih situacijah ne naučijo odkrito izražati svoje jeze, namesto tega pa se v osebi pogosteje pojavlja elementarni dvom vase ter občutek nesposobnosti, povezan s strahom, pred odkrito izraženimi konflikti.

Te posledice ženskega socializacijskega vzorca lahko privedejo do odvisnosti od substanc in odnosov. Roswitha Soltau (1988: 16) celo poudarja, da "vsakdanja realnost žensk že vsebuje odvisnost v sebi", saj posameznice zaradi socializacije ne prepoznajo priložnosti, ki jih imajo za življenjske spremembe, ali pa jih zares nimajo. Zaradi omenjenih socializacijskih vzorcev se pogosteje ravna po predpisanih načinih obnašanja, redkeje se odkrito konfrontirajo s tistimi stvarmi, s katerimi niso zadovoljne, pogosteje poskušajo "izdržati", biti potrpežljive, neupadljive in konflikte usmerjajo proti sebi. To je značilno tako za področje delovnih odnosov kot za področje neformalnih družinj." (Zaviršek, D.: Ženske in duševno zdravje : o novih kulturah skrbi.- Ljubljana : Visoka šola za socialno delo, 1994, str. 181)

2./II Ženske v prostem času

kotov. Kelly recimo ločuje med intrinzičnim prostim časom, kjer je aktivnost vezana na samega izvajalca in socialnim prostim časom, kjer se aktivnost izvaja za druge ali z drugimi. Novejše je pojmovanje prostega časa kot dela socialnega prostora družine in neposredne skupnosti.

Dumazedier s sodelavci je prosti čas opredelil kot aktivnosti, kjer posameznik izrazi svojo svobodno voljo, potem ko je opravil svoje poklicne, družinske in socialne obveznosti. (povzeto po Sadar, Č. N.: Ženske in moški v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1991)

"Že konec šestdesetih let je bilo ugotovljeno, da so ženske v svojem prostem času usmerjene predvsem na dom, ročna dela, branje in socialne aktivnosti, in da pomen, ki ga pripisujejo domačim in družinskim aktivnostim, omejuje prostočasne aktivnosti (Silitoe, 1969)." (ibid., str. 95)

Za ženske so torej pomembne tiste aktivnosti v prostem času, ki jim posvetijo največ časa. Vsakdanja praksa je tista, ki potrdi pravilni vrstni red in zapre začarani krog. Pri tem seveda ni potrebno poudarjati, da moški pripisujejo pomembnost drugim aktivnostim kot ženske. Zanimivo pa je, da se so se v analizi prostočasnih dejavnosti pri dijakih, "kjer se vloga spola še ne povezuje z drugimi socialnimi vlogami, ki okrepijo spolno razlikovanje" (ibid., str. 138) že pojavili različni vzorci aktivnosti, ki so značilni za starejše.

Ženske dajejo prednost pasivnemu, receptivnemu preživljanju prostega časa, kamor spada tudi gledanje televizije in branje beletristike. V raziskavi za Slovenijo se je izkazalo, da je slednje povezano z dobrim ekonomskim statusom gospodinjstva (socialnoekonomske determinante aktivnosti). (ibid.) Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je za aktivno preživljanje prostega časa potreben tudi denar ne samo čas. Ženske so tudi v tem pogledu v slabšem položaju. Ne samo da so po pravilu slabše plačane za svoje delo kot njihovi možje, (razpolagajo z manjšimi sredstvi), ampak tudi porabijo manj denarja za prosti čas kot njihovi možje.

Glede na to, da je zadnji podatek o najboljših bralkah, s katerim razpolagam, (zaposlene) njihova starost 23-26 let, bom zapisala še nekaj o fazah življenjskega cikla, ki prav tako vplivajo na preživljanje prostega časa.

"Rapoport in Rapoport (1975) sta razdelila odraslost v tri obdobja: zgodnja odraslost, ustalitev in pozna leta." (ibid., str. 65) Zgodnja odraslost je obdobje od 18. do približno 28. leta. Interesi, ki prevladujejo v tem obdobju so: zanimanje za nasprotni spol in oblikovanje odnosov z njim, poklicne ambicije in družinske ter prijateljske vezi. Pomembnost posameznih interesov je odvisna seveda od posameznika, ali je v njegovem življenjskem ciklu v tem obdobju že prišlo do določenih življenjskih dogodkov, ki zaznamujejo ob-

dobje statusnega prehoda. "Življenjski dogodki so diskretna dogajanja v vsakdanjem življenju, ki nastopajo v določenem časovnem intervalu in na nek način spremenijo življenjski tok posameznika. Nekateri življenjski dogodki vplivajo le malo, morda komajda opazno na tok življenja, skorajda nam ne ostanejo v spominu, drugih pa se spominjamo vedno in so pomemben rez v celotnem življenju. Pomembnejši življenjski dogodki se lahko zgodijo le malokrat v življenju (npr. poroka, smrt partnerja itd), nekateri drugi so pogosti, celo redni (npr. kronične bolezni)." (Ule, M.: Psihologija vsakdanjega življenja.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1993, str. 121) Med take življenjske dogodke v tem obdobju lahko štejemo: končan-je šolanja, zaposlitev, poroko, starševstvo, itd.

Nalednje obdobje, ki me v tej raziskavi zanima, je še obdobje ustalitve, ki obsega periodo od približno 25. do 55. leta. Te meje so odvisne od faze, v kateri se posameznik nahaja v družinskem in delovnem ciklu. To obdobje lahko razdelimo na zgodnjo, srednjo in pozno fazo ustalitve. Za prvo zgodnjo fazo je značilna družina s predšolskimi otroki, za drugo pa družina s šoloobveznimi otroki. (Sadar, Nevenka Č.: Moški in ženske v prostem času : socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1991)

3. "Ženski" romani ali Beg v "drugo" realnost

3./1 Primerjava izposoje med strokovnimi in leposlovnimi knjigami na Oddelku za odrasle v obdobju med 1.1.1994 in 30.6. 1994

področje	št. knjig
leposlovje	19066
medicina, tehnika	2783
filozofija, psihologija	1771
zemljepis, zgodovina	1407
družbene vede	1273
umetnost, šport	873
matematika, naravoslovje	870

Vse navedene izposojene knjige so natisnjene v slovenskem jeziku. Klasifikacija posameznih področij znanosti je povzeta po sistematičnem katalogu znanosti (UDK). Ostala področja v izposoji zelo zaostajajo, zato jih ne navajam. Izposoja leposlovja izrazito izstopa nasproti drugim področjem.

3./II Najbolj brane knjige na Oddelku za odrasle v letu 1993

Avtor	Naslov knjige
Holt, V.	Srhljivi pesek
Sheldon, S.	Krvna zveza
Holt, V.	Moja sovražnica kraljica
Sheldon, S.	Bes angelov
Holt, V.	Judežev poljub
Holt, V.	Skrivna ženska
Kocbek, E.	Strah in pogum
Holt, V.	Rajski otok
Steel, D.	Spomin
Benzoni, J.	Mlada nevesta
Bradford, B. T.	Dejanje volje
Holt, V.	Dediščina
Holt, V.	Krvava svila
Holt, V.	Sedma devica
Sheldon, S.	Spomini na polnoč
Steel, D.	Utrip srca
Woodiwiss, K. E.	Zimska vrtnica
Cankar, I.	Na klancu
Holt, V.	Ob lovčevem ščipu

Skupna značilnost najbolj branih knjig na Oddelku za odrasle v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto v letu 1993, če seveda izvenzamemo srednješolsko čtivo (Kocbek, E. in Cankar, I.) je, da (bi) jih literarna kritika uvršča v rang trivialne literature, če se sploh ukvarja z njimi. V svoji osnovi so vsa dela kriminalke (to najbolj velja za najbolj brana avtorja Holtovo, V. in Sheldona, S.) Centralni dogodki poleg umora, ki poskrbi za napetost branja (kdo je morilec), pa so: dediščina, nezakonsko rojstvo in višek je seveda izpolnjena ljubezen (happy end) kronana s poroko. Predvsem Holtova (to je pvsevdonim, a pod tem imenom je avtorica bralcem bolj znana kot pod pravim imenom) zaključuje svoja dela s posodobljeno varianto stavka, ki končuje klasične pravljice: "In živel sta srečno do konca svojih dni."

Osrednje osebe so junakinje, ki se gibljejo v svetu bogatašev, iz katerega so bile pomotoma izločene (začasna kriza, posvojitve, izgube staršev, itd...) in v redkih primerih so del tega sveta stalno (Sheldon, S. : Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985 in recimo Hibbert, E. B.: Moja sovražnica kraljica.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989). Junakinje Holtove se vrnejo na položaj, ki jim pripada seveda s poroko, ki je razrešitev vseh težev. Ljubljani moški je rešitelj v fizičnem smislu (pred morilcem) in mate-

rialnem smislu (pred revščino). Glavne junakinje so vse izobražene in si v času krize služijo denar s skrbstvenimi poklici (bolniške sestre, družabnice, negovalke in vzgojiteljice) in redke s samostojno kariero (kot modistka v Hibbert, E. B.: Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989 in odvetnica v Sheldon, S.: Bes angelov.- Opatija : "Otokar Keršovani - Rijeka", 1983 ter podjetnica v Sheldon, S.: Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985) seveda do poroke. Na tej točki se navadno zgodba konča, a razmišljanja pred tem o podpori žene pri moževi karieri, nas lahko navaja na misel, da se s poroko delovne kariere žensk zaključijo. "Sijajen glasbenik je, drugače pa tak kot vsi umetniki," me je opomnila. "Častihlepen. Dobro ga poznam. In velik umetnik. Maestro verjame, da imamo v njem genija. Vaša kariera, draga moja, bi morala zavzeti šele drugo mesto. Če se boste poročili z njim, boste lahko samo dobra glasbenica... brez dvoma zelo dobra glasbenica. A poroka bo nemara pomenila tudi slovo od sanj o velikem uspehu, slovo od slave in bogastva. Ste pomislili na to?" " (Hibbert, E. B. : Srhljivi pesek.- Pomurska založba : Murska Sobota, 1985, str. 13). "Tako sem se poročila s Pietrom in prav kmalu spoznala, da madaminega nasveta ne bi smela zavreči tako mirno. Sicer mi pa ni bilo mar. Uspeh me ni več tako mikal. Želela sem si le Pietrove slave. Nekaj mesecev sem bila celo prepričana, da sem dosegla svoj življenjski cilj, ta pa je bil, da sem delala s Pietrom in živela zanj. Le kako sem mogla biti tako neumna, da sem si zamišljala, da je življenje mogoče oblepiti s pečati kot dokumente, ki so varno shranjeni v arhivu pod napisom "Poročeni in srečni do konca dni"? (ibid., str. 14). Ta ista glavna junakinja je postala nekaj strani dalje vdova, ki se je preživljala kot vzgojiteljica in učiteljica klavirja, naprej pa teče zgodba spet po ustaljenem obrazcu do naslednje poroke, seveda brez karierističnih ambicij.

Najbolj drastičen primer pa je v Sheldonovem delu Krvna zveza (Sheldon, S.: Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985), kjer bogata dedinja preda svoje uspešno upravljanje korporacije v moževe roke z aktom poroke. V drugem delu Sheldona Bes angelov (Sheldon, S.: Bes angelov.- Opatija : "Otokar Keršovani - Rijeka", 1983), kjer pa se junakinja ne poroči z nobenim od ljubljenih moških (ker sta pač že poročena), je kaznovana z izgubo visokega položaja, ki si ga je pridobila kot odvetnica in se znajde spet na začetku kariere ter s smrtjo otroka.

Pri Holtovi vse junakinje izgubijo starše že v zgodnjem otroštvu ali kasnih najstniških letih in zrastejo v nepopolnih družinah z ženskim gospodinjstvom (tete, babice, itd...). Prav tako so vsa dela napisana v prvi osebi ednine, v ženskem spolu, z delno analitično zgradbo (spominjanje za nazaj z neke nedoločene točke, (dnevniki, ki nas vračajo v preteklost, itd...), ki se prevesi v linearno pripoved. Vse dogajanje je postavljeno v zgodovinsko preteklost, ki sega od leta 1541 (Hibbert, E. B.: Moja sovražnica kraljica.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989) pa do 1893 (Hibbert, E. B.: Rajski otok.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1992), pretežno pa se vsa dela dogajajo konec 19.

stoletja, ki nudi idealno okolje za zgodbe junakinj, ki se še same istovetijo s Pepelko (Hibbert, E. B.: Skrivna ženska.- Murska Sobota: Pomurska založba, 1990, Hibbert, E. B.: Prekletstvo faraonov.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1993), za slikanje razkošnega življenja aristokracije, eksotičnih popotovanj in svobodno interpretacijo zgodovine. Moški liki so zelo pomanjkljivo orisani in so kot statisti pomembni le kot potencialni snubci. Holtova repertoar moških poenostavi tako, da se pogosto znajdeti kot tekmeča za dediščino in izvoljeno žensko brata. Dvorjenje poteka klišejsko in ima povsod skupen obrazec: moški skuša prepričati žensko, da je zanj edinstvena, izjemna. Tipifikacija spolnih vlog in spolni stereotipi prežemajo vse zgodbe, morda je delno krivo tudi zgodovinsko patriarhalno okolje, v katerem se vse skupaj dogaja. (" Vse družbe alocirajo vloge odraslih na osnovi spola in to tudi anticipirajo v socializaciji svojih otrok. Obseg in načini spolne diferenciacije so biološko, kulturno in zgodovinsko pogojeni. Pridobivanje spolno ustreznih preferenc, sposobnosti, osebnostnih atributov, obnašanja in konceptov o sebi, se imenuje proces spolne tipifikacije."(Sadar, N.Č: Moški in ženske v prostem času : socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1991, str. 30). Nezakonsko rojstvo je stigmatizirano času dogajanja primerno. Glavne junakinje so brez izjeme lepotice, v najslabšem primeru malce drugače izžarevajo lepoto kot tekmeča/e. V tem ženskem svetu je seveda tudi precej obrekovanj, čvekov, vraž, skrivnosti. Junakinje si pogosto zaželijo, da bi bile moški, saj bi bile deležne boljše izobrazbe in lažje bi odločale o svojem življenju. Tako razmišlja junakinja Erienne: "A kaj, ko nisem fant. Če bi bila moški, bi bilo drugače. Samo ženska sem."(Woodiwiss, K. E. : Zimska vrtnica.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, str. 11) Ta junakinja živi v Angliji konec 18. stoletja, toda Sidney Sheldon je začel svojo zgodbo v New Yorku 1969 in glavna junakinja Jennifer se v svoji karieri sooča s svojim spolom kot oviro." Jennifer je bila polna čustev, za katera sploh ni vedela, da so v njej. Nikoli si ni mislila, da je gospodnjski tip, vendar je hotela za Adama narediti vse. Zanj je hotela kuhati, pospravljati, mu pripravljati obleko za naslednji dan. Na sploh, hotela je skrbeti zanj. (Sheldon, S.: Bes angelov.- Opatija : "Otokar Keršovani - Rijeka", str. 133)

"Jennifer je odkrila, da jo to, da je ženska, ovira pri ukvarjanju s kazenskim pravom. Bila je na izrazito moškem območju. Še vedno je bilo zelo malo odvetnic, ki so se ukvarjale s kazenskim pravom in nekateri odvetniki Jennifer niso upoštevali. Nekega dne je Jennifer na svoji torbi našla nalepko z napisom: Odvetnice dajejo v skupščini najboljše predloge. Jennifer pa je vrnila milo za drago in dala na svojo pisalno mizo znak z napisom: Ženski je mesto doma... in v senatu." (ibid., str. 138)

V Krvni zvezi pa je Sheldon zapisal: " Kmalu je Elizabeth spoznala, da je njen položaj poseben. Bila je ženska v svetu moških in odkrila je, da to ni brez pomena. Nikoli ni zares verjela, da bi se moški oklepali mita o manjrednosti

žensk, a je kmalu spoznala resnico. Nihče ni tega nikoli izrazil z besedami ali premišljeno ravnal, vendar se je Elizabeth na vsakem koraku srečevala s takimi nazori. To mnenje se je porajalo iz starodavnih predsodkov in se mu ni bilo moč izogniti. Moškim ni bilo ljubo, da bi jim ukazovala ženska. Zavračali so misel, da bi jih ženska spraševala o njihovih sodbah in poskušala zboljševati njihove ideje. Dejstvo, da je bila Eliazbeth mlada in privlačna, je še poslabševalo zadevo. Skušali so ji zbuditi občutek, da bi morala biti doma, v postelji ali pri kuhi in resne posle prepustiti moškim." (Sheldon, S. : Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985, str. 176)

V Rajskem otoku daje nasvete babica vnukinji: "...Vedno sem si želela, da bi bila ti deček in bi lahko poklicno uspela v tem poslu. Z dekleti je težko. Nimajo veliko priložnosti. Edino, kar jim preostane, je poroka. Včasih, ko si mlad, ne premišljuješ o tem... ne misliš na prihodnost." (Hibbert, E. B.: Rajski otok.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1992, str. 160-161)

Naj zaključim še z zadnjim primerom: "Oh, ženskam je vedno težko. Dvakrat bolj pridno morajo delati kot moški, da dosežejo isto." (Hibbert, E. B. : Krvava svila.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 155) Na tem mestu se spomnimo, kaj so povedale pomembne Slovenke o tem, kako so uspele. (Mulej, N. Ženska na poti k sebi.- Ljubljana : Tangram, 1992)

3./II.a Literarna javnost

Literarna javnost je faza v razvoju kritične javnosti, ki jo tvori "res publica, ki se je rodila in umrla skupaj z meščanski salonom" (Habermas, J. po Renner, T.: Razmerje med javno in zasebno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti: doktorska disertacija.- Ljubljana, 1992, str.22) in kavarno. Razvoj te publike je Habermas poimenoval "od publike kulturnega rezoniranja do publike kulturnega konzumiranja". (Habermas, J.: Strukturne spremembe javnosti.- Ljubljana: ŠKUC, 1989, str.178) Za ilustracijo: "... Tudi knjižna društva, ki so nastala po prvi svetovni vojni, najprej v anglosaških deželah, in ki danes nadzorujejo že največji del trga, zmanjšujejo poslovno tveganje in znižujejo ceno posameznemu proizvodu; strategija ponudbe in organizacija prodaje, ki obide asortiment in zmanjšuje možnost izbire s tem, ko neposredno zbližuje uredniško politiko s potrebami množičnega okusa, pa tem potrošnikom iz pretežno nižjih socialnih slojev ne olajšuje dostopa do literature samo ekenomsko, saj vendar psihološko tako znižuje "vstopne pogoje", da mora biti literatura sama prirojena udobnosti in sprejemljivosti te recepcije bornih predpogojev in šibkih posledic. Iz tega primera je mimoregredno razvidno, kako se socialnopsihološki kriterij potrošniške kulture, nekumulativno izkustvo, ujema s sociološkim kriterijem destrukcije javnosti: knjižna društva ne odtegujejo velike mase beletristične literature samo asortimentu, temveč tudi kritiki. Interno propagandno sredstvo, revija bralnega

kluba kot edina povezava med založnikom in bralcem, napravi v komunikacijskem krogu kratek stik. Knjižna društva upravljajo svoje odjemalce neposredno založniško - in mimo literarne javnosti." (ibid., str.186). "O Richardsonovi Pamelii so še lahko rekli, da jo je prebrala vsa publika, tj. "vsi", ki so brali. To intimno razmerje umetnikov in literatov do njihove publike se je začelo krhati nekje od naturalizma naprej: obenem pa je "zaostala" publika izgubljala kritično oblast nad producenti. Moderna umetnost je odslej živela pod krinko propagande: publicistično priznanje umetnika in dela je samo še naključno povezano z njunim priznanjem v široki publikli. Šele tedaj je nastala "inteligenca", ki je s svojo vedno večjo izolacijo, najprej od publike meščanskih izobražencev, razumela kot-iluzorno-emancipacijo od socialne umeščenosti nasploh in se je interpretirala kot "nevezana inteligenca"" (ibid., str. 193) ... "Razpad literarne javnosti se v tej pojavni obliki še enkrat razgrne: zamrla je odzivnost tistega sloja izobražencev, ki so bili vzgojeni za javno uporabo razuma; publika se je razcepila v manjšine ne-javno rezonirajočih specialistov in v veliko množico javno recipirajočih potrošnikov. S tem pa je sploh zapravila specifično komunikacijsko obliko publike." (ibid, str. 194)

To se pravi, da dandanes bestsellerji, če jih primerjamo s prvim romanom, ki bi ga lahko imenovali "ženski roman", Richardsonovo Pamelii, ustvarjajo atomizirano, anonimno publiko žensk, ki svoje mnenje o literarnem delu izmenjajo morda z najboljšo prijateljico. Ženski roman danes ne funkcionira v tem smislu, da bi od nas zahteval izoblikovanje mnenja, kaj šele, da bi ga s kom izmenjali. ("preživetost" strukture romana, ki se ukvarja izključno s poroko, če se izrazim z besedami Cowardove). Ni naključje, da je ena izmed zbirk, ki prinaša prevode "lažjih" romanov pridobila ime "Za lahko noč".

Za izmenjavo mnenja moramo imeti tudi fizičen prostor, v katerem se srečujemo z drugimi. Če pustimo v nemar Sennettovo tezo o zatonu in smrti javnega prostora, ki bi funkcioniral kot prostor srečevanja, in izrečem trditev, ki se bolj nanaša na ženske... Ženske preživljajo tudi večino prostega časa v okviru doma (ukvarjajo se z aktivnostmi, ki so vezane na manjšo ali minimalno porabo denarja in so utilitarne, vezane na ali za druge osebe), to pa je prostor, ki se je zaprl v intimno zavetje gospodinjstva, terapevtske prakse, azila, družine, počitka, v katerega vstopajo le ožji sorodniki in izbrani prijatelji-ce. Ne nazadnje je za žensko nezamarljiv faktor tudi čas, ki ga lahko nameni za druženje. Če se vrnem k svojemu tekstu, med naj-bralkami zaposlene ženske in dijakinje niso v isti poziciji glede denarja, znanstev in nadzora nad vstopanjem v javni prostor.

Če so ženske lahko imele določeno vlogo pri oblikovanju kritične literarne javnosti (v Franciji kot centralne osebe salona), je bilo to zato, ker se je družabno/javno življenje odvijalo v hiši- domu. Ko dom postane intimni prostor družine in se tudi prostor plačanega dela loči od bivališča, je dana podlaga za "fenomen ugospodinjenja"" žensk. (Reiner, T.: Razmerje med

zasebno in javno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti: doktorska disertacija.- Ljubljana, 1992, str. 149)

"Romani o ženskah še zdaleč niso nov pojav. Navadno imajo za predhodnici modernih romanov Pamela in Clarisso, pri katerih je bilo v središču pripovedi življenje posamezne ženske. Roman, kakršnega poznamo danes, se je razvil iz določene oblike zabave v 18. stoletju. To je bila oblika zabave za sfero privatnega in vsebovala je pripovedi o življenju kakega posameznika. Roman kot oblika zabave se je skoraj gotovo razvil zato, ker so užitek in zanimivost, ki jih je ponujal, ustrezali določenim zgodovinskim okoliščinam. Nekateri mislijo, da so v teh zgodbah življenje in izkušnje posameznikov stopili v ospredje takrat, ko so v družbenih mnenjih prevladale vrednote nove boržuazije." (Coward, R.: Ženska želja.- Ljubljana : Univezitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 158) To pa bi lahko rekli, da sovpada z ločevanjem med zasebno in javno sfero. (Primerjaj s Habermas, J.: Strukturne spremembe javnosti.- Ljubljana : ŠKUC : Znanstveni inštitut filozofske fakultete, 1989)

3./III. Podatki o dveh najbolj branih avtorjih

Holt, Victoria

"Pred kartkim umrla Victoria Holt, s pravim imenom Eleanor Burford Hibbert, je ena najbolj priljubljenih sodobnih pisateljic. Svoje delo je objavljala tudi pod psevdonimoma Philippa Carr in Jean Plaidy. Pisala je zelo veliko, v glavnem zgodovinske romane, katerih ozadje je zmeraj temeljito raziskala. Je avtorica mnogih uspešnic." (podatki so citirani iz zaščitnega omota dela: Hibbert, E. B.: Prekletstvo faraonov.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1993)

Sheldon, Sidney

"Na početku svoje karijere Sidney Sheldon napisal je tri musicala koji su se smenjivali na brodvejskoj listi najgledanijih. Istodobno su se u Hollywoodu snimili filmovi po njegovim scenarijima. Dobitnik je i Oscara za scenarij "The Bachelor and the Bobby Soxer", a osvojio je još nekoliko uglednih nagrada koje se dodjeljuju dramskim autorima. Nakon dugogodišnjeg rada na filmu (tridesetak filmskih, 250 TV- scenarija i osam brodvejskih drama), Sidney Sheldon se afirmirao i kao romanopisac. Gotovo svi njegovi romani bili su dosad svjetski bestseleri, a po njima su snimljeni i filmovi." (podatki so citirani z zaščitnega omota dela: Sheldon, S.: Golo lice.- Opatija : "Otokar Keršovani")

Žal podatki o ostalih avtorjih bralnih uspešnic niso dosegljivi, prav tako pa o slednjih dveh niso zabeleženi podatki v nobenem pregledu književnosti ali resnejši tuji enciklopediji. Zaradi verodostojnosti podatkov o S. Sheldonu nisem prevajala.

3./IV Struktura literarnega sveta bralnih uspešnic

"Spremljanje zgodbe, pa naj bo v romanu, filmu ali na televiziji, je vedno nekakšen beg iz realnosti. Vsaka zgodba nam nudi verzijo realnosti, ki se malce razlikuje od naše. In nekatere od njih nam ponujajo pobeg v povsem drugačen svet, v fantastične in bizarne dogodke ali vsaj v situacije, ki so povsem drugačne od naših življenj." (Coward, R.: *Ženska želja*.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 179)

Formiranje simbolnega sveta preko branja ženskih romanov omogoča ženskam vračanje iz fantazije v realnost in potrjuje pravilnost naših izbir, vzorcev življenjskih aktivnosti, skladnost med prakso vsakdanjega življenja in pričakovanjem družbe. (Spomnimo se na prioriteta področja preživljanja prostega časa žensk, ki so se skladala z vsakdanjo prakso. Več časa so porabile za neko dejavnost, večjo pomembnost so ji pripisovale.) Hkrati nam nudi varnost, saj vstopamo v znano začrtan okvir prihodnosti, v že napisane vloge spolov. To znanje, vedenje, ki je pred etičnim, nam olajša obdobje statusnega prehoda, da lažje prenesemo obremenitev, stres. (Berger, P.L., Luckmann, Th.: *Družbena konstrukcija realnosti*.- V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1988)

Nič ni čudnega, da je po pomembnosti življenjskih dogodkov (ne samo žensk) poroka v samem vrhu hierarhije, saj spada v družinske normativne dogodke. Normativni življenjski dogodki so prav tisti dogodki, ki izražajo pričakovanja in norme družbe in so seveda predvidljivi ter v veliki meri vezani na spolne stereotipe. (Ule, M. N.: *Psihologija vsakdanjega življenja*.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1993) Pri ženskah je toleranca v zvezi s pričakovanji družbe/drugih še dosti nižja, saj postavlja celo starostne meje glede prve poroke. "S temi besedami je vse pokvaril: Izgnal jo je iz njene čudovite pravljичne dežele in jo vnovič potisnil v kruto resničnost: Kaj je bila in kdo je bila? Neprivlačna petintrideset let stara deviška vaba za lovce na bogastvo." (Sheldon, S. : *Krvna zveza*.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985, str. 23) Tako pa se je izrazila Holtova: "Bila sem v kaj nesrečnem obdobju življenja. Mlada nisem bila več. Bilo mi je sedemindvajset let - starost, ko se žensk že prime vzdevek "stara devica". Še nikoli me ni nihče zasnubil." (Hibbert, E. B.: *Skrivna ženska*.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1990, str. 123)

Proces identifikacije bralke z glavno junakinjo romana jo postavlja v natančno ista razmerja do moških, ki jih ima v vsakdanjem življenju, kar potrjuje pravilnost njene prakse, če je že prekoračila to obdobje (poroko) življenjskega cikla ali pa varnost/vedenje/predvidevanje, če to razmerje šele vzpostavlja. Med najboljšimi bralkami tako izrazito izstopata dva tipa bralk, zaposlene stare od 23 do 26 let in dijakinje. V vsakem primeru ženske, ki so šele na začetku obdobja ustalitve in so šele začele živeti ta razmerja, ki prav v zgodnjem obdobju prinašajo vrsto konfliktov (izbire ciljev) ali pa so v pričakovanju le-teh. Ti romani jim nudijo model obnašanja.

Če bi tem romanom odvzeli obvezen umor, bi se sprevrgli v romantično izpovedovanje, dnevniške zapiske dogodkov vsakdanjega življenja med partnerjema pred poroko. Ženske romane bi lahko imenovala fikcija, ki to ni (odtod tudi naslov beg v "drugo"/isto realnost), saj preveč verodostojno posnemajo obstoječo realnost, ne glede na to, če so postavljeni v zgodovino. Morda je prav ta profanost še posebej odločilna pri merjenju z etabrirano "visoko" literaturo, ki potiska to zvrst v trivialno. Pepelka bo vedno našla svojega princa, ki jo bo povzdignil s poroko na višji družbeno-ekonomski položaj. (Raziskave družbene vertikalne mobilnosti kažejo na to, da se ženske povzpnejo s poroko, saj je običajno moški tisti, ki je v paru bolj izobražen, bolj premožen, bolj plačan, itd..., zelo redko pa obratno ali enako. Tako je moški tudi starejši v paru, saj potrebuje za pridobitev takega statusa nekaj časa. Poroka se ženskam kaže kot kanal družbene mobilnosti po lestvici navzgor, če že ne z dna družbe v sam vrh, pa vsaj za eno stopničko.). Želja po poroki je torej lahko tudi želja neemancipiranih žensk po moči v družbi (ki jim jo vztrajno odrekajo, željo po moči namreč), ne le v družini. Tukaj nastopi vprašanje, če ženske s poroko ničesar ne pridobijo (ali si želijo pridobiti), ker so izpostavljene obremenitvi gospodinjskega dela, vzgoji in negi otrok, skrbi za druge, itd...) Cilj poroke v ženskem romanu torej ni (osovraženo) gospodinjsko delo in otroci, ampak visok družbeno-ekonomski status, zato je nujno, da se roman konča s kulminacijo poroke.

Ženski roman opisuje junakinjo ravno v obdobju, ko so ji še vse možnosti odprte, kam se bo umestila. Ni več vezana na primarno družino (Holtova navadno starše junakinje odstrani že v otroštvu ali zgodnji mladosti z nesrečo ali kako drugače povzročeno smrtjo.), svoje pa si še ni ustvarila. Na ta način (to potrjuje, da primarna družina omejuje ženske v njenih odločitvah v smislu kontrole) zagotovi junakinji relativno svoboden manevrski prostor. Ker pa so ženske nosilke zasebnega, "tradicionalno" vezane na družino in pripisujejo le-tej veliko pomembnost v vsakdanjem življenju, je morala avtorica najti rešitev, kako vplesti družino, ki je ni. Tako so junakinje prevzele skrbstvene poklice bolniških negovalk, učiteljic ("tradicionalno" ženske poklice) in podobno, da so lahko pred nami razkrile intimno življenje družine (s kar dobro mero voyeurizma), v katero so vstopile kot uslužbenke. (Tukaj se torej javno spremeni v zasebno, ali pa se ta meja zelo zabriše.)

Holtova nam torej dovoli pokukati v lonce in spalnice teh gospodinjestev, prisluhniti čvekom, malim umazanim tajnam, glavna junakinja pa se ne rabi podrežati emocionalnim pritiskom, ki bi bili značilni za bivanje v njeni primarni družini.

Pri/odsotnost očeta

Omenila sem že, da junakinje vzgajajo tete, babice, vedno ženske, ki same živijo v nepopolni družini (vdove, samske, itd..). Holtova se spretno izogiba moških junakov, v vlogi očetov, soprogov. Dovoljeno jim je priti na prizorišče le kot potencialnim snubcem, pa še takrat ne vzemo o njih kaj dosti. O fizičnem izgledu prevladuje stereotip, ki se povezuje s spolno delitvijo vlog rešitelj/žrtev, moč/nemoč, itd... "Predvsem je bil eden največjih moških, kar sem jih kdaj videla, in izžareval je moč. Po mojem je moč pravo bistvo moške privlačnosti. Vsaj zame je bilo vedno tako..." (Hibbert, E. B.: *Moja sovražnica kraljica*.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 28) "Naglo in vse bolj me je mamil. Sploh ni bil videti resničen; bil je kot kakšen junak iz romantične povesti. Lahko bi bil stopil z ene izmed stenskih preprog. Bila sem prepričana, da je drzen pustolovec, ki se klati po morjih sveta; bil je neoprijemljiv, saj je izginjal za dolga obdobja." (Hibbert, E.B.: *Skrivna ženska*.- Murska Sobota: Pomurska založba, 1990, str. 50) Naslednja puhlica je iz istega dela: "Kaj sem si sploh domišljala? Kaj je lahko imela na sebi mlada ženska, ki ni bila izrazita lepota, takšnega, kar bi moglo pritegniti pozornost moža, ki je nedvomno najprivlačnejši moški na svetu?" (ibid., str. 68)

Zakaj torej o izgledu moških v teh romanih izvemo tako malo, v nasprotju z junakinjami, kjer nam ponudijo izrazito natančen opis vitkosti, barve las, lepote, njene toalete itd...? Rosalid Coward je zapisala: "Moški so ženskam in samim sebi telesno tuji zato, ker imajo v tej družbi oblast in lahko postavljajo definicije. Izmaknili so se trenutnemu množičnemu definiranju seksualnega; njihova telesa in seksualnost imamo za samoumevna in jih zato ne pregledujemo, medtem ko so telesa žensk na široko definirana in skrajno izpostavljena. Telesa, ki morajo nositi seksualne in družbene pomene, so ženska, ne moška. Moški, ki nadzorujejo pogled, so sebe izvzeli iz slike; kajti definirano telo je nadzorovano telo".

Moški se pravzaprav natanko zavedajo, da so ženske, s tem, ko so jih proglasili za estetski spol, obenem proglasili za podrejeni spol." (Coward, R.: *Ženska želja*.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 205)

Skupna karakteristika moških, s katerimi se poročijo junakinje (to velja za vse romane), je ta, da so vsi zelo bogati. Najbrž ni vzrok temu to, da bi bralke revščina dolgočasila. Junakinje se s poroko vrnejo v območje zasebnega, v družino (kamor spadajo), saj jim je prihranjeno plačano delo.

Če se vrnem nazaj k odsotnemu očetu...Včasih se sicer pojavi na koncu kot razkrit dobrotnik, vendar po hitrem postopku umre ali spet izgine. Trdim, da prav odsotnost očeta, dedka, strica, potrjuje njihovo vseprisotnost, kar ojača strukturo patriarhata (vsak moški je potencialni oče junakinje, ki budno spremlja, kaj se dogaja z njegovo hčerko). Po drugi plati pa se na ta način osredotoči utelešenje moškosti v ljubljenu moškem. "Privlačni, zaželeni moški iz takih fantazij morajo biti "karizmatični", z drugimi besedami, imeti morajo lastnosti, ki jih družba odobrava - moč, oblast in tudi samo družbeno priznanje."(ibid., str. 171) "Enako pomembno je tudi dejstvo, da so te fantazije o oboževanju moške moči regresivne. Ne mislim politično, čeprav so vsi ti romani regresivni ravno v političnem smislu; reči hočem, da te zgodbe neposredno spominjajo na infantilne fantazije.

Oboževanje moške moči je otroško oboževanje očeta. Oče velja za vsemogočnega, dokler ne pride do deziluzije in boja za neodvisnost." (ibid., str. 171)

V primeru Erienne, literarne junakinje Zimske vrtnice (Woodiwiss, K. E.: Zimska vrtnica.- Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1988) pa se po vseh nasiljih nad hčerko, katerih višek je javna dražba, kjer jo proda najboljšemu ponudniku v zakon, oče razkrije kot (ne)oče, saj je v resnici hčerka nekoga drugega. To, da se zakon odkrito izkaže kot kupčija, pa tako ali tako ni nič novega. Odsotnost očeta podeljuje avtoriteto, misterioznost, če že ne božanskost vsem moškim, predvsem pa ljubljenu moškemu.

Pri/odsotnot poroke

Tukaj se ponovi natančno ista formula kot pri očetu. Cel roman je težnja, želja, prizadevanje glavne junakinje k poroki, toda akt sam je opravljen z enim samim stavkom. To nikakor ne pomeni, da je bilo naprezanje za pridobitev partnerja pomembnejše od poroke. Prav odsotnost opisa poroke mu šele da pravo težo, v nasprotnem primeru bi prišlo do demistifikacije poroke. Na tej točki je tudi nujno, da se roman konča.

"Ta pripovedna struktura, ki se ukvarja večinoma s poroko, se je pojavila v določenem zgodovinskem obdobju in je imela za svoj obstoj določene družbene razloge. Toda kljub zgodovinskim spremembam ta vrsta pripovedi še zmeraj obstaja. Zanimivo, da se je premaknila na obrobje in jo kritiki zavračajo kot plažo. Naj bo ta oblika romana še tako privlačna, je vendarle okorela in izrabljena in nemožna posegati po nazivu resne literature, saj se nič več ne ukvarja z glavnimi problemi sodobnega življenja." (Coward, R.: Ženska želja.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989 str. 160)

Pri/odsotnost spolnosti

Tukaj je najbolj dosledna od vseh avtorjev /avtoric Holtova, ki svoje junakinje pripelje samo do poljubljanja, ki junakinji vzbudi strah, da bi prekoračila mejo (to je prihranjeno za poroko). Edina izjema je delo *Moja sovražnica kraljica* (Hibbert, E. B.: *Moja sovražnica kraljica*.- Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989). Seveda ta prepoved velja le za ženske, saj so moški (očetje, partnerji) živeli intenzivno spolno življenje, katerega produkt so nezakonski otroci - junakinje, ponesrečene poroke ljubljenega moškega, itd...

"Junakinja je lahko "zaljubljena" v junaka, lahko ga obožuje in občuduje, toda njena želja je šele odziv, takorekoč izvije se iz nje kot vrsta tihih stokov. Pri osvetlitvi te vrste fantazije nam spet pomaga psihoanaliza: ta fantazija reprezentira projekcijo lastnih aktivnih želja na drugo osebo, ki potem postane odgovorna zanje." (Coward, R.: *Ženska želja*.- Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 173)

"V patriarhalnih družbah je potlačitev aktivne ženske seksualne izbire eden od načinov, ki zagotavljajo podrejenost žensk. Tako deklica, ko zavzame položaj v svetu odraslih, občuti močno krivdo zaradi otroške seksualnosti, ki naj jo doživlja še tako nezavedno. Navadno mora biti za seksualnost odgovoren nekdo drug; ženska si je ne sme želeti, si prizadevati zanj in jo tudi dobiti. Namesto tega se ženska seksualnost osredotoči na privabljanje, nalaganje odgovornosti za žensko željo nekomu drugemu." (ibid, str. 173)

Romane prežema izrazita dvojna morala, saj se z različnimi kriteriji merijo seksualne ne/aktivnosti žensk in moških. Sheldon kaznuje v Besu angelov svojo junakinjo, ki ima nezakonskega otroka, s smrtjo otroka in polomom kariere. (Sheldon, S.: *Bes angelov*.- Opatija: "Otokar Keršovani-Rijeka", 1983) Poglejmo nekaj primerov o dvojni morali: "Lady Sallonger je poročena s svojimi boleznimi. Saj vidiš, kako je. Po Cassijinem rojstvu ni hotela več otrok. Moški ima svoje potrebe...in če jih ne more potešiti tam, kjer to pričakuje, pač išče drugod."(Hibbert, E. B.: *Krvava svila*.-Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 82) "Sram me je bilo, ker sem bila malce nejevoljna, ko sem videla, da jo gleda - ocenjuje jo, sem si mislila. Bila je zelo čedna in mlajša od mene. Opazila sem, kako je on deloval nanjo; zardela je in oči so se ji zasvetile. Nikoli se ne bi mogla zanesti nanj, sem si mislila." (ibid., str. 278) Naj navedem, kaj je bistvo ženske taktike za pridobitev partnerja in tudi ženske spolnosti: "Grofica je rekla, da bi rada "mene uvedla v družbo". Zdela sem se ji bolj "originalna" kot Julija. Julija je preveč nestrpna." Preveč si prizadeva", je rekla temu, " in to se vidi." "V družbi velja za greh, če pokažeš, da se trudiš", je pojasnila. "Človek seveda ne sme zamuditi priložnosti, mora biti na preži, vendar se mora delati, da mu ni mar. Res se ni lahko prav zadržati, vendar je to prava pot do uspeha." (ibid., str. 81) Iste napotke je dala babica vnukinji: "Babica M. me je poučila: "Naučiti se moraš družabnih norm.

Vsaka mladenka se mora slej ko prej odločiti in izbrati med tistimi, ki so na razpolago. Tiste, ki se predolgo obotavljajo, kmalu nimajo več kaj izbirati." (Hibbert, E. B.: Rajski otok.-Murska Sobota : Pomurska založba, 1992, str. 11))

Odsotnost spolnosti je tisto, kar dela spolnost (vse)prisotno v romanih Holtove. Vse se vrti okoli nje, potisnjenih želja, fantazij in stopnjevanja napetosti. Zaljubljenca sta v kritičnem trenutku zmotena z nepričakovanim vpradom tretjega ali pa se moški napravi gentelmena in ne izkoristi šibkega odpora junakinje, ki si želi strasti, a je noče (do poroke). Opravek imamo s stereotipom ženske in moške spolnosti (pasivna/aktivna). Moški je tisti, ki je aktiven in zahteva, poizkuša, "navaljuje" in ženska je tista, ki si v resnici želi spolnosti, a se brani pred osvajalcem. Dostikrat še sama ni več sigurna v svojo obrambo. Manjka le posilstvo. Odlaganje spolnosti pa seveda stopnjuje napetost romana.

Odnos med partnerjema ali bolje rečeno zaljubljenca temelji na množici stereotipov glede moških in žensk. Naj jih naštejemo le nekaj: racionalen moški / emocionalna ženska, močan moški / šibka ženska, rešitelj moški / žrtev ženska, aktiven moški / pasivna ženska. V odnosu ni nikakršnega zaupanja, saj glavna junakinja svojega izbranca osumi na podlagi indecev kot najbolj verjetnega morilca, ki ogroža tudi njo samo. Seveda si razlaga vse njegove aktivnosti v luči tega suma. Preplavi jo strah in panika, a ljubezen se le malce ohladi. (Ljubezen je torej brezpogojna s strani ženske.) Izkáže se, da je bil vse skupaj nesrečen nesporazum, ko se moški v zadnjem trenutku pojavi kot rešitelj nemočne žrtve. Ženska je tista, ki skuša "prtnerja" razumeti, ga opravičevati, mu pomagati oprati čast, zato se tudi navedno zaplete v nevarno igro, ga vzpodbujati pri delu, razvozlanju skrivnosti, itd...Aktivnost junakinje je vezana na ljubljenega moškega, ta pa jo zanemarja, ker ga je prevzela politika (Sheldon, S.: Bes angelov.- Opatija : "Otokar Keršovani - Rijeka", 1983 ; Sheldon, S.: Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985 ; Hibbert, E. B.: Moja sovražnica kraljica.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989), poklic (Hibbert, E. B.: Prekletstvo faraonov.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1993 ; Hibbert, E. B.: Srhljivi pesek.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1985; itd...), travme iz preteklosti (Hibbert, E. B.: Skrivna ženska.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1990) , itd... Ljubljeni moški stalno odhaja in se vrača k izbranki, ki ga čaka.

Odnos med zaljubljenca je kliše moškega in ženske, ki s fizično pojavnostjo le manifestirata svoje spolne značajske lastnosti (močan moški / lepa ženska). O definiranju ženskega telesa sem že pisala, zato bom tu opozorila le na lepoto, ki se kaže junakinja kot ključ do uspeha- poroke in moči. "Centralnost seksualne zveze v družinski melodrami ni le svoje glava domislica "Kraljevske družine". Odseva razširjeno mnenje, da ljudje, zlasti ženske, lahko napredujejo na družbeni lestvici s pomočjo seksualne zveze. Biti lepa

igralka ali vrhunski model velja za pot do moči; vplivni moški podlegajo čarom zvezd. To mnenje je eden od pomembnih načinov prikrivanja re-sničnih razlik v materialnih razmerah. Ženske lahko uspejo zaradi svoje lepote. Tudi ta motiv je široko razširjen; zlasti je v navadi v romantični prozi, kjer dekleta skromnega porekla in izredne lepote očarajo bogate moške." (Coward, R.: Ženska želja.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 154)

V "dobri" zgodbi pa ne sme manjkati ljubezenski trikotnik. Cenjenost moškega v očeh junakinje naraste, ko pride v igro tekmica, ki jo seveda premaga (včasih ji pri eliminiranju pomaga tudi narava, posebno Holtova rada usmrti žene ljubljenega moškega in tako razreši trikotnik). Razmerje do tekmice je pogosto infantilno in bi ga lahko označila kot: "Jaz imam, ti pa ne!", kakor se pogosto bahajo otroci. Poglejmo si najbolj očiten primer: "Toda poročila sem se z Robertom; nosila sem njegovega otroka; in tisti hip sem kraljici lahko kazala fige." (Hibbert, E. B.: Moja sovražnica kraljica.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 210) V bistvu bi delo samo lahko nosilo naslov Moja tekmica kraljica.

To, da je junakinjo moški izbral za svojo bodočo soprogo, ji podeli nad tekmico / tekmicami izjemnost. In prav na izjemnost se sklicujejo sicer redkobesečni moški v osvajanju izbrane ženske. Spomnimo se, da se je prav z izjemnostjo, naslovljeno na vsako žensko posebej, bogato hranila ideologija s Hitlerjem vred. Glavne odlike dobre soproge po Holtovi pa so: pridnost, ubogljivost, vdanost. Opozicija temu idealu pa so možače in histeričarke (prav tako po Holtovi). Dodaten komentar ni potreben.

4. Zaključek

Ženski romani so posnetek razmerij med spoloma v družbi, ne glede na to, če so postavljeni v zgodovinsko preteklost (kar je še dodatno potrjevanje ideologije, da so ta razmerja že od vekomaj)."Čeprav se ti romani ne odzivajo na družbene spremembe, očitno še vedno zadovoljujejo nekatere čisto določene potrebe. In ponavljajoča se formula, predvidljivi značaji in neizbežen konec dokazujejo, da gre za zelo močno fantazijo, ki je vsem skupna." (Coward, R.: Ženska želja.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989, str. 170) Ti romani torej ne problematizirajo obstoječih razmerij, ampak jih potrjujejo tako, da se ženske v njih prepoznajo kot socialni spol (gender).

5. Dodatek

Ironično ali ne, ženski romani bestsellerji niso le domena avtoric (npr. S. Sheldon), čeprav so med najbolj brani knjigami na Oddelku za odrasle vodilne. Obstoječi patriarhalni model vsakdanjosti poznata pač oba spola. Ko sem že pri tem, si ne morem kaj, da ne bi omenila umotvora, ki je bil objavljen v Delu, osrednjem informativnem dnevniku ob natečaju za žensko prozo in ga povzemam skoraj v celoti: "V tujini nagrade, namenjene ženskem ustvarjanju, sicer že dolgo niso več nobena posebnost. Glede na to, da je bilo to v zgodovini (in marsikje še vedno) zatirano, zavestno spregledano in zamolčano, so tovrstne manifestacije ženskega "upora" povsem legitimne. Po drugi strani se seveda postavlja vprašanje, ali je namerna ženska getoizacija še vedno konstruktivna pot vplivanja na spremembe prevladujočih obrazcev kulture, v katerih sicer še vedno dominirajo patriarhalno podloženi mehanizmi obvladovanja sveta, le da jih je, ker so bolj sofisticirani, težje dokazati.

Če namreč pristajamo na to, da obstaja usodna specifika ženskega in moškega umetniškega snovanja, pristajamo ravno na miselno strukturo, v kateri pomeni biti umetnica nekaj povsem drugega kot biti umetnik. In hkrati podpiramo natančno tiste prakse, v katerih se dosežki žensk obravnavajo z drugačnimi kriteriji kot dosežki moških. Pristajamo na to, da so potrebni natečaji za pisateljice, ker te niso dovolj kvalitetne ali ker jih moški kot takih nočejo priznati. Torej, namesto da bi se obnašali, kot da je vrhunska umetnost pač umetnost in da je čisto vseeno, kateri spol jo ustvari, pomnožujemo ustaljeno vzdušje, v katerem so umetnice pravcati fenomen. Saj so, ampak le zato, ker je umetnost že sama po sebi nekaj posebnega." (Leiler, Ž.: Moška, ženska - ali "samo" umetnost? - V: Delo, 2.7.1994, str. 11)

Prav tako pravi Tone Pavček: "Literature nismo nikoli delili na moško in žensko. Svetlana Makarovič je pesnica po milosti božji in mi je še toliko bolj všeč, ker je ženska, ker piše tako dobro moško poezijo." (Košir, M. Moški, ženske. - Ljubljana : Milhelač, 1993 str. 20) Menim, da je s tem povedano vse. Izjave umetnic (kolikor jih pač je, vendar ne samo po milosti božji) se bistveno razlikujejo od tega, najbrž ne samo zaradi nevoščljivosti.

Nič ni narobe, če ženske pišejo za ženske literaturo, ki je izven domene kritike (plaža, trivialna literatura, šolska glasila, itd...), tisti trenutek, ko pa opozorijo na svojo resno literaturo in željo po uradnem priznanju, po katerem tako redko sežejo (in s tem nima milost božja prav nobene zveze ali pa, če predpostavimo, da je bog moškega spola ne le slovnično), pa pridejo na plano argumenti podobni zgornjemu citiranemu iz Dela. Vsaj zame ni nobeno naključje, da vihti bič božji ženska, nad razlikovanjem moške in ženske literature (avtorica omenjenega članka je ženska), saj so mehanizmi patriarhata danes bolj sofisticirani, če si izposodim besednjak omenjene avtorice.

Kot na vseh področjih, tudi za umetnost velja, da so ženske tukaj diskriminirane. Da ne bi slučajno vse skupaj izpadlo kot le moje mnenje, bom navedla odlomek iz članka Silvije Borovnik: "Ne tako redko pa bi se našel kdo, ki bi bil bolje poučen o tem, kako je Kvedrova kot urednica popravljala jezikovne napake Prežihovemu Vorancu, kakor pa o tem, kar je napisala sama." (Borovnik, S.: Slovenska pisateljica v čarovni noči (kresna ni izjema).- V: Delo, 7.7. 1994, str. 16) Kako je ženske odrinila zgodovina iz zgodovine pa je dobro napisala Vlasta Jalušič. (Jalušič, V.: Dokler se ne vmešajo ženske...: Ženske, revolucije in ostalo.- Ljubljana : Krt, 1992). Mimogrede, tudi nekaj slovenskih avtoric je napisalo bestsellerje, ki spadajo med tipične ženske romane. Komercialni uspeh je danes navadno obratnosorazmeren z vrednotenjem literature.

Zahteve po emancipaciji, ki izhajajo iz biološkega spola (sex) so ponesrečene. Pripeljejo do ekscesov, kot je fizično delo žensk v pristanišču z ramo ob rami s pristaniškimi delavci, kar naj bi bila enakopravnost. (Kollontaj, A.: Ženska v socializmu.- Ljubljana : Univerzitetna koferenca ZSMS, 1982) Prav tako so javne obravnave tega, kdo naj komu odpre vrata (moški ženski ali obratno), smešne. To je stvar bontona in ne emancipacije. Po drugi plati pa se nihče ne spotakne ob lepota tekmovanja, ki so Slovenijo dobesedno preplavila (že skoraj vsaka vas ima svojo miss), ki forsirajo definiranje ženske lepote in lepoto kot ključ do uspeha. Ta tortura telesa pa frustrira 99% ženske populacije, ki ne ustreza predpisanemu idealu in sili deklice še pred puberteto v razne shujševalne podvige. Ne samo to. Kampanja proti splavu je ženske kar obšla. V krizni situaciji so pritiski na žensko še dosti večji, težnja, da bi jih potisnili v sfero zasebnega kot varuhinje otrok in domačih ognjišč, je spretno vdelana v razne nove preobleke okitene stare (poznane) ideologije. TV reklame nas bombardirajo z že skoraj umobolnimi stereotipi glede delitve dela spolov. Da me ne bo preveč zaneslo, naj se vrnem k literaturi. Članek v Delu na račun ženskih literarnih nagrad je napisala ženska, najbrž v imenu "pravih" žensk in nestrinjanja z uredniško politiko Dela kot osrednjega časnika, ki si lasti javno (objektivno) mnenje z nečim, kar je prestopilo svoje (določene) okvire.

Za zaključek bi morda namignila na izraz javna ženska, ki v knjižnem jeziku pomeni prostitutko (Slovar slovenskega knjižnega jezika: druga knjiga.- Ljubljana: SAZU, str.210) in je vezan v svojem izvoru na javne hiše in seveda na pojav teh ustanov pri nas. Izraz je preživel tudi nepriznavanje/ilegalnost prostitucije po drugi svetovni vojni. Izraz v slovenskem jeziku, ki povezuje eksplicitno žensko z javnostjo, torej žensko moralno diskvalificira in ji pridaja seksualno konotacijo. Če primerjamo zvezo z izrazom javni delavec (kar se nanaša na moškega), je izraz povezan s častnim delom v korist in blagor skupnosti in je seveda veliko bolj običajana zveza kot javna delavka.

Viri in literatura :

- Aries, Philippe: Otrok in družinsko življenje v starem režimu.- Ljubljana: ŠKUC, 1991
- Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas: Družbena konstrukcija realnosti.- V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1988
- Borovnik, Silvija: Slovenska pisateljica v čarovni noči (kresna ni izjema).- V: Delo, 7.7.1994, str.16
- Campani, Giovanna: Spol, etničnost, razrd v sodobnih refleksijah: Predavanje, 3.6.1994 na FDV v Ljubljani
- Coward, Rosalind: Ženska želja.- Ljubljana : Univeritetna konferenca ZSMS : Knjižnica revolucionarne teorije, 1989
- Delo, 3.9. 1994, str. 24
- Habermas, Jurgen: Strukturne spremembe javnosti.- Ljubljana : Založba ŠKUC : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989
- Hibbert, Eleanor Burford: Krvava svila.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989
- Hibbert, Eleanor Burford: Moja sovražnica kraljica.- Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989
- Hibbert, Eleanor Burford: Prekletstvo faraonov.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1993
- Hibbert, Eleanor Burford: Rajski otok.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1992
- Hibbert, Eleanor Burford: Skrivna ženska.-Murska Sobota : Pomurska založba, 1990
- Hibbert, Eleanor Burford: Srhljivi pesek.- Murska Sobota : Pomurska založba, 1985
- Jalušič, Vlasta: Dokler se ne vmešajo ženske...: Ženske, revolucija in ostalo.- Ljubljana : Krt, 1992
- Jogan, Maca et all: Ženske in diskriminacija.- Ljubljana : Delavska enotnost., 1986
- Kollontaj, Aleksandra: Ženska v socializmu.- Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS : Republiška konferenca ZSMS, 1982
- Košir, Manca: Moški, ženske.- Ljubljana : Mihelač,1993
- Košir, Manca: Ženska pisma.- V Ljubljani : Založništvo slovenske knjige, 1991
- Leiler, Ženja: Moška, ženska ali "samo" umetnost?.- V: Delo, 2.7.1994, str.11

Mulej, Nada: Ženska na poti k sebi.- Ljubljana : Tangram, 1992

O ženski in ženskem gibanju: zbornik tekstov.- Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS : Republiška konferenca ZSMS, 1985

Renner, Tanja: Razmerje med zasebno in javno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti: doktorska disertacija.- Ljubljana, 1992

Sadar, Nevenka Č.: Moški in ženske v prostem času : socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1991

Sennett, Richard: Nestanak javnog čovjeka.- Zagreb: Naprijed, 1989

Sheldon, Sidney: Bes angelov.- Opatija : "Otokar Keršovani- Rijeka", 1983

Sheldon, Sidney: Golo lice.- Opatija : "Otokar Keršovani"

Sheldon; Sidney: Krvna zveza.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1985

Slovar slovenskega knjižnega jezika: druga knjiga.- Ljubljana: SAZU

Statistični letopis Republike Slovenije.- Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1993

Ule, Mirjana Nastran: Psihologija vsakdanjega življenja.- Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1993

Ule, Mirjana; Ferligoj, Anuška; Renner, Tanja: Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločna".- Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1990

Weininger, Otto: Spol in značaj.- Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1993

Wollstonecraft, Mary: Zagovor pravic ženske.- Ljubljana : Krt, 1993

Woodiwiss, Kathleen E.: Zimska vrtnica.- Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1988

Zaviršek, Darja: Ženske in duševno zdravje : o novih kulturah skrbi.- Ljubljana : Visoka šola za socialno delo, 1994

Zahvala

Zahvaljujem se osebju Oddelka za Odrasle knjižnice Mirana Jarca za podatke, ki so mi jih deloma tudi pomagali urediti in za izposajo bralnih uspešnic. Zahvaljujem se tudi Sekretariatu za družbeno dejavnost Občine Novo mesto za sofinanciranje raziskovalne dejavnosti.